

Forebygging - folkehelse eller kulturkritikk?

kronikk

Når avholdsstandpunktet mister sin innflytelse, er folkehelseperspektivet tilsynelatende blitt redningen for de ruspolitiske organisasjonene. Først nå ser det ut til at noen av organisasjonene ser hvilken dødslinje dette er, skriver kronikkforfatter *SVERRE NESVÅG*. Han er forskningssjef ved Rogalandsforskning. I kronikken tar han utgangspunkt i erfaringene fra en evaluering av FRISTIL-programmet til Juvente.

Den ruspolitiske ungdomsorganisasjonen Juvente og Rogalandsforskning (RF) gjennomfører, med finansiering fra Sosial- og helsedirektoratet, et samarbeidsprosjekt om utvikling av det rusmiddelforebyggende programmet FRISTIL. (se side 15). I samarbeidet med Juvente har vi støtt på en mer grunnleggende problemstilling: Hva bør være det etiske grunnlaget for det rusmiddelforebyggende arbeidet i Norge?

Dette er en problemstilling som utfordrer det offentlige engasjementet i forhold til det forebyggende arbeidet. Men særlig utfordrer den Juvente og andre ruspolitiske forebyggingsaktører.

Virker – virker ikke

Mange rusmiddelforskere er opptatt av hvordan hele grunnlaget for det rusmiddelforebyggende arbeidet har endret seg de siste tiårene. En av disse, Robin Room, har trukket konklusjonen at *populære tiltak er ineffektive og effektive tiltak er politisk umulige* (Room, 2000). Felles for de effektive, men politisk upopulære strategiene, så som høye priser og lav tilgjengelighet, er at

de bygger på det Pekka Sulkunen kaller en rasjonalistisk regel-etikk (Sulkunen 1997), der dokumenterte sammenhenger mellom tiltak og effekt legges til grunn for utformingen av politikken. Sulkunen peker på at denne politikken får legitimitetsproblemer i et samfunn der vektleggingen av den enkelte borgers individuell-

” I et liberalt demokratisk samfunn er definisjonen av det gode liv en privatsak som ikke bør reguleres av noen myndighet.”

le rettigheter har utviklet seg til en individualisme der ansvaret for egne handlinger helt og holdent legges på den enkelte. Dette er en etikk som Sulkunen betegner som en romantisk etikk om det gode liv. I et liberalt demokratisk samfunn er definisjonen av det gode liv en privatsak som ikke bør reguleres av noen myndighet. Idealet for mange moderne forebyg-

gingsstrategier har dermed mer blitt å informere innbyggerne om risikoen ved alkoholbruk heller enn å formidle klare moralske standpunkt. Det skal være opp til den enkelte å foreta valg ut fra denne kunnskapen. Problemet med slike strategier er imidlertid, ifølge Room, at de ikke virker.

Moralsk dilemma

I dagens situasjon ser det derfor ut til at vi ikke helt klarer å bestemme oss for hvilken av disse to typene av etikk som bør legges til grunn, og vi havner i det Sulkunen betegner som et etisk paradoks: «In the postmodern society of individual freedom, increasing regulation of private life by laws and rules is an indication of our increased moral ambivalence.» (Sulkunen 1997: 1121). («I det postmoderne samfunn med sin individuelle frihet er økt regulering av privatlivet med lover og regler en indikasjon på vårt økte moralske tvisyn»). Klarest ser vi dette i forholdet mellom reguleringen av alkoholbruk og reguleringen av røyking (nikotinbruk). Det er i alle fall ikke enkelt å forklare forskjellen mellom de to reguleringsregimene i

forhold til en rasjonalistisk regel-etikk.

Maria Abrahamson (1998) gir en elegant beskrivelse av hvordan det moralske rasjonale for våre valg omkring bruk eller ikke bruk av alkohol, har endret seg opp igjennom 1900-tallet. Fra å være et spørsmål om *What can I do?* («Hva kan jeg gjøre») har det dreid over til å bli et spørsmål om *What do I want?* («Hva ønsker jeg?»). Ifølge Abrahamson løser vi disse moralske motsetningene – definert som ønsket om noe og sensureringen av det samme – gjennom følgende selvrefleksjon: *What makes me feel good?* («Hva er bra for meg?»). Det er selvsagt svært vanskelig å skulle skape legitimitet for lover og regler, når det ikke samtidig forsøkes etablert et felles moralsk grunnlag for dem. Det blir like umulig å formidle kunnskap om skadevirkninger når handlinger styres av *what makes me feel good* i øyeblikket.

Er folkehelse svaret?

I denne situasjonen er «folkehelse» blir den altoverskyggende argumentasjonen for hvorfor vi ikke bør bruke rusmidler eller redusere vår rusmiddelbruk. I forhold til alkohol og illegale rusmidler er dette en svært vanskelig strategi, når den samtidig skal være verdinøytral. Stadig kommer det motstridende opplysninger fra eksperthold om balansen mellom gevinst og risiko. For de aller fleste brukere vil opplevelsen av gevinst hele tiden være den dominerende erfaringen.

For den verdinøytrale, liberale stat ser det imidlertid ikke ut til å være noen alternative strategier å bygge på. Hele grunnlaget for forebyggende arbeid er redusert til en fragmentarisk vurdering av enkelttiltak som stort sett ender med at en har store vanskeligheter med finne varige atferdsendringer. I stedet må en ty til forebyggende program rettet mot annen atferd der den etiske komponenten fremdeles er sterkt fremtredende, slik som i

Ulweus sitt mobbeprogram. Kortvarige endringer i rusvaner framstår som hyggelige bieffekter i dette programmet.

Dødskurs

Også for de ruspolitiske organisasjonene er folkehelseperspektivet tilsynelatende blitt redningen i forhold til egen eksistens, etter hvert som avholdsstandpunktet mistet sin innflytelse i størstedelen av befolkningen. En ny allianse oppstår mellom en verdinøytral stat og frivillige organisasjoner der verdibasen er på hell.

Først nå ser det ut til at noen av disse organisasjonene ser hvilken dødslinje dette er – og på to måter. For det første er de, som de fleste frivillige organisasjoner i Norge, avhengig av stor økonomisk støtte fra staten, ikke minst når de opptrer som forebyg-

” Hele grunnlaget for forebyggende arbeid er redusert til en fragmentarisk vurdering av enkelttiltak.”

gingsaktører. Det betyr at de ruspolitiske organisasjonene har lagt bort det meste av sine verdier og satses på folkehelsepolitiske argumenter når de skal søke støtte til forebyggende

Skal rusgiftorganisasjonene være «Statens forbyggingsvesen» eller kulturkritiske motkrefter, spør Sverre Nesvåg? Her en fornøyd deltaker fra Juventes HMR. (Foto: r&a).

arbeid. For det andre taper de terreng i forhold til sitt avholdsstandpunkt fordi folkehelse først og fremst gir god argumentasjon for moderasjon.

Juvente er nok den ruspolitiske organisasjonen som sterkest har opprettholdt sin verdibaserte argumentasjon. Det er på dette grunnlaget de både rekrutterer og skaper engasjement blant stadig nye ungdommer. Den ruspolitiske delen av virksomheten er koblet til et mer omfattende verdisystem med vekt på politisk aktivisme, inkluderende samværskultur og internasjonalt solidaritetsarbeid. Men i FRISTIL er denne verdiforankringen mindre framtredende. Folkehelseargumentasjonen har fått større plass, og

Juvente er svært tilbakeholdne med å tilby muligheten for videre engasjement for eksempel gjennom medlemskap i organisasjonen. Også Juvente ser ut til å ha tilpasset seg til kravene om verdinøytralt forebyggende arbeid.

Kulturkritikk

Enten en er enig i Juventes verdisyn eller ikke, tror jeg en på denne måten går glipp av den mest effektive kom-

” De ruspolitiske organisasjonene har lagt bort det meste av sine verdier.”

ponenten i å kunne skape varige endringer i synet på og atferd i forhold til rusmidler. Særlig utfordrende er Juventes kulturkritiske avsløringer av

vår «sosiale alkoholavhengighet». Om svaret er totalavhold, punktavhold eller «aldri alkohol hver gang», er det uansett våre verdier som utfordres. Sulkunens forslag til hvordan man kan komme seg ut av det etiske paradokset vi nå er i, er ved å minne om at etiske avgjørelser (etablering av et felles moralsk grunnlag) *belong to the sphere in which community is maintained*. («hører til området der samfunnsfellesskapet opprettholdes»). Forebygging som skal virke, må ut fra dette ta utgangspunkt i en kulturkritisk argumentasjon i forhold til verdigrunnlaget i de fellesskapene vi lever våre liv i. Om ikke staten kan utøve en slik kulturkritikk, så kan i alle fall frivillige organisasjoner gjøre det. Mine erfaringer fra rusmiddelforebyggende arbeid i arbeidslivet viser at også arbeidsplasser er gode arenaer for kulturkritikk. Skal en ta læreplanen for grunnskolen alvorlig, burde også sko-

lene være det. Skoler, arbeidsplasser og frivillige organisasjoner er jo nettopp fremdeles våre viktigste samfunnsmessige fellesskap.

sverre.nesvaag@rf.no

Referanser:

- Abrahamson, M. (1998): *Humour and mundane reasoning on alcohol drinking*. Nordic studies on Alcohol and Drugs. Eng. Suppl. Vol. 15
- Baklien, B. (1995): *Ungdommelig entusiasme møter skolehverdagen*. ISO-rapport nr 1/95
- Room, R. (2000): *Popular Approaches are Ineffective. Effective Approaches are Politically Impossible*. Lagt ut på nettstedet www.bks.no
- Sulkunen, P. (1997): *Ethics of alcohol policy in a saturated society*. *Addiction* 92(9)

Fristil

FRISTIL er et program rettet mot elever i niende klasse og bygger på en ung til ung-strategi. Programmet har en lang historie og var tidligere kjent under forkortelsen HMR, Handling Mot Rusgift.

Internasjonalt går strategien under betegnelsen «peer-education». Strategien bygger på godt dokumentert kunnskap om det effektive i å la «likeartede/likesinnede» være de som står for det direkte påvirkningsarbeidet. Programmet bygger også på den godt dokumenterte kunnskapen om at læring er mest effektiv når den foregår i en situasjon med sterke sosiale og emosjonelle aspekter.

Kort beskrevet består FRISTIL i at to elever fra hver klasse i skoler innen et større område blir samlet til et fire-dagers kurs med ledere som er ett-fem år eldre. Kursene er preget av stort engasjement, sterke budskap og

intense emosjonelle og sosiale opplevelser. På bakgrunn av hva elevene har lært på kurset, skal de så gjennomføre et undervisningsopplegg i egen klasse, inkludert en aktivitet rettet mot foreldre. I tillegg tilbys de oppfølging gjennom tilbud om en opplevelseshelg og et opplegg for flere aktiviteter i lokalsamfunnet.

FRISTIL har vært evaluert flere ganger, sist i 1995 av Bergljot Baklien (Baklien 1995), som treffende kalte sin rapport *Ungdommelig entusiasme møter skolehverdagen*. Fra starten av vårt utviklingsarbeid var det derfor helt klart hva som var den viktigste utfordringen: Hvordan utvikle programmet slik at det blir mer effektivt i forhold til klasse, skole og lokalsamfunn?¹

Rogalandsforskning (RF) gjennomfører, med finansiering fra Sosial- og helsedirektoratet, et samarbeidsprosjekt om utvikling av FRISTIL. Rogalandsforskningens rolle har

blant annet vært å utfordre Juvente på det ideologiske og kunnskapsmessige grunnlaget, evaluere endringene som foretas (ut fra et teoretisk fundament og ut fra kursobservasjon og intervju med elever, lærere og andre) og komme med innspill til hvilke deler av innholdet i og rammevilkårene for programmet som bør utvikles videre. Dette året arbeides det med videreutvikling av de skole- og lokalsamfunnsbaserte aktivitetene og på oppfølgingsaktivitetene overfor introduksjonskurs-elevenne.

RFs evaluering og tilbakemeldinger så langt viser at FRISTIL framstår som et solid forebyggingsprogram bygd på god dokumentert kunnskap og solid erfaring. Bakliens formulering om den harde skolehverdagen representerer allikevel den største utfordringen for FRISTIL.

¹ Se r&a 2/2001: Hilde Pape: *Bare ett forebyggingsprogram anbefalt*.